

DOI: [10.32702/2307-2105-2018.11.91](https://doi.org/10.32702/2307-2105-2018.11.91)

УДК 657.6:336

*О. М. Панченко,
к. е. н., доцент, доцент кафедри облік і оподаткування,
Запорізький національний технічний університет, м. Запоріжжя
А. В. Пересипкіна,
магістр, Запорізький національний технічний університет, м. Запоріжжя*

ОЦІНКА КРЕДИТОСПРОМОЖНОСТІ В СИСТЕМІ ВНУТРІШНЬОГО КОНТРОЛЮ ПІДПРИЄМСТВА

*Olga Panchenko
PhD, Associate Professor, Department of Accounting and Taxation,
Zaporozhye National Technical University
Anna Peresyphkina
Master, Department of Accounting and Taxation,
Zaporozhye National Technical University*

ASSESSMENT OF CREDITWORTHINESS IN THE SYSTEM OF INTERNAL CONTROL OF THE ENTERPRISE

В статті наведено досліджено проблему побудови ефективної системи оцінки кредитоспроможності в системі внутрішнього контролю підприємства, яка б дозволила передбачати можливість отримання кредиту від фінансової установи. У статті обґрунтовано доцільність здійснення оцінки кредитоспроможності підприємства як елемента системи внутрішнього контролю. При здійсненні операційної діяльності та при реалізації інвестиційних проектів у підприємства може виникнути потреба у залученні зовнішнього фінансування у вигляді кредиту. Для цього підприємство повинно мати достатньо високу кредитоспроможність. Перед наданням кредиту фінансова установа проводить оцінку кредитоспроможності потенційного позичальника, з метою отримати впевнення, що виданий кредит та відсотки будуть поверненні позичальником у визначений термін. Висока кредитоспроможність підприємства виражається в можливості отримати ним кредит та вчасно його обслуговувати. У разі низької кредитоспроможності фінансова установа може відмовити у наданні кредиту. Зважаючи на це підприємству доцільно періодично проводити самодіагностику своїй кредитоспроможності з урахуванням критеріїв, які враховують фінансові установи при прийнятті рішення щодо доцільності надання кредиту. Для розв'язання цього завдання у статті запропоновано методичні підходи до оцінки кредитоспроможності в системі внутрішнього контролю підприємства, яка включає три етапи. Охарактеризовано кожний з етапів оцінки кредитоспроможності, надано інформаційну базу та основні економічні показники для оцінки фінансового стану позичальника. Запропонована методика оцінки якісних параметрів позичальника, яка дозволяє визначити репутацію, досвід, кредитну історію та інші. Методика оцінки якісних параметрів позичальника дозволяє визначити, до якого класу позичальника на даний час відноситься підприємство.

Це дозволяє ідентифікувати існуючі кредитні ризики підприємства та розробити заходи з ефективного управління ними.

The article deals with the problem of building an effective system of credit assessment in the system of internal control of an enterprise, which would allow to provide for the possibility of obtaining a loan from a financial institution. The purpose of the article is to develop an effective system for assessing creditworthiness in the system of internal control of an enterprise, which allows business entities to correctly assess the possibility of obtaining, repaying loans and interest for it. The article substantiates the feasibility of carrying out an assessment of the company's creditworthiness as an element of the internal control system. In the course of operational activities and in the implementation of investment projects in an enterprise, there may be a need for attracting external financing in the form of a loan. For this purpose, the company should have sufficiently high creditworthiness. Before granting a loan, a financial institution evaluates the creditworthiness of a potential borrower in order to obtain assurance that the loan and interest will be returned to the borrower within a specified time period. High creditworthiness of the company is expressed in the possibility of obtaining a loan and timely servicing it. In the case of low creditworthiness, a financial institution may refuse to grant a loan. In view of this, it is advisable for the enterprise periodically to self-diagnose its creditworthiness, taking into account the criteria that financial institutions take into account when deciding on the appropriateness of granting a loan. To solve this problem in the article methodical approaches to the assessment of creditworthiness in the system of internal control of the enterprise are proposed, which includes three stages. Each stage of credit assessment has been characterized, the information base and the main economic indicators for assessing the financial condition of the borrower have been provided. The proposed methodology for assessing the qualitative parameters of the borrower, which allows you to determine the reputation, experience, credit history, and so on. The methodology for assessing the qualitative parameters of the borrower allows you to determine to what class the borrower is currently a company. It allows identifying the existing credit risks of the enterprise and developing measures for their effective management.

Ключові слова: кредит; кредитоспроможність; фінансовий стан; репутація; ризики.

Keywords: credit; creditworthiness; financial standing; reputation; risks.

Постановка проблеми. В умовах обмеженості власних фінансових ресурсів, велика кількість підприємств використовує позикові кошти, найчастіше у формі кредиту. Отриманню кредитних коштів у фінансовій установі передують збір необхідних документів, затрати часу юристів та бухгалтерів на ознайомлення з умовами кредитування та співпраці. Проте не всім суб'єктам господарювання видаються кредити банківськими установами, саме тому виникає необхідність впровадження на підприємстві оцінки кредитоспроможності в системі внутрішнього контролю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання оцінки кредитоспроможності підприємства розглядали наступні вчені: Виговський В.Г., Гласюк В.В., Лахтіонова Л. А., Арбузов С.Г., Поляк Н.П., Вовк В.Я., Власюк Н.І., Цал-Цалко Ю.С., Петрук О.М., Смолева Т.М., Войнаренко М.П. та інші.

Мета статті. Метою статті є розробка ефективної системи оцінки кредитоспроможності в системі внутрішнього контролю підприємства, яка дозволить суб'єктам господарювання вірно оцінювати можливість отримання, повернення кредиту і відсотків за нього.

Виклад основного матеріалу дослідження. Важливим елементом господарювання є наявність достатньої кількості власних фінансових ресурсів. Крім того не менш важливим є можливість отримання фінансових ресурсів із зовнішніх джерел. Найбільшою популярністю серед підприємств України користуються короткострокові та довгострокові кредити.

Відповідно до Закону України «Про фінансові послуги і державне регулювання ринків фінансових послуг», кредитом є кошти, надані в позику юридичній або фізичній особі на визначений строк та під відсотки [4].

Спроможність підприємства отримати кредит та вчасно його погасити характеризує таке поняття як «кредитоспроможність». Кредитоспроможність підприємства виражається в можливості отримати ним

кредит та вчасно його обслуговувати. Особливої уваги заслуговує визначення цього терміну, яке подав В.В. Галасюк, адже на його думку кредитоспроможність характеризується спроможністю позичальника за конкретних умов кредитування в повному обсязі і у визначений кредитною угодою термін розрахуватися за своїми борговими зобов'язаннями виключно грошовими коштами, що генеруються позичальником у ході звичайної діяльності [1, с. 39].

Високий рівень кредитоспроможності підприємства характеризує у потенційного позичальника передумов для отримання кредиту і здатність повернути його у чітко визначений термін відповідно до кредитної угоди.

Перед тим як затвердити видачу кредиту підприємству-позичальнику та укласти кредитну угоду фінансова установа має впевнитися, що виданий кредит буде погашено. Адже відповідно до принципів кредитування виданий кредит має:

- бути погашений у визначений в угоді термін;
- отриманий кредит має бути використаний за своїм цільовим призначенням;
- отримання кредиту відбувається на платній основі, окрім повернення кредиту, позичальник має сплатити відсотки за його користування;
- надання кредиту має бути забезпечене;
- вся сума кредиту має бути повернена кредитору.

Отже, оцінка кредитоспроможності має важливе значення, як для кредитора, адже захищає його від надання кредитів підприємствам-банкрутам або фінансово нестійким підприємствам, так і для позичальника, адже дає можливість уявити його здатність вчасно розрахуватися зі своїми боргами.

Мета здійснення оцінки кредитоспроможності позичальника для фінансової установи, що надає кредит, є мінімізація кредитних ризиків, вчасне попередження отримання кредитів підприємством у кризовому фінансовому становищі.

Надання кредитів підприємствам, що не зможуть вчасно розрахуватися за тілом кредиту та відсотками за ним, погіршують якість кредитного портфелю, призводить до збитків банківської установи. Саме тому багато часу в банках відводиться на розробку ефективних методик оцінювання кредитоспроможності підприємств-позичальників.

Гудзь О.Є. зазначає, що перш ніж планувати залучення капіталу шляхом одержання банківської позички, фінансові служби підприємства повинні оцінити можливості отримання кредиту. Для цього доцільно провести аналіз відповідності параметрів діяльності підприємства критеріям кредитоспроможності, які вимагаються тим чи іншим банком [3, с. 110]. Тож підприємствам, що користуються кредитними ресурсами також доцільно впроваджувати у систему внутрішнього контролю системи розрахунків із банків – оцінку своєї кредитоспроможності.

Внутрішній контроль слід розглядати, як процес, що забезпечує відповідність фактичної діяльності суб'єкта господарювання до розроблених нормативів управлінського обліку. Система внутрішнього контролю направлена на забезпечення та досягнення головної мети підприємства.

Існують різні методи оцінки кредитоспроможності підприємств. Н.О. Ковальчук та М.О. Паскар виділяють наступні з них, представлені в таблиці 1.

Таблиця 1.
Методи оцінки кредитоспроможності суб'єктів господарювання [5, с. 92]

Метод	Опис
Методика НБУ	Розрахунок інтегрального показника, формула якого залежить від розміру підприємства та галузі функціонування. Встановлення категорії якості кредиту на основі класу та стану обслуговування боргу
Методика Бівера	Віднесення підприємства до категорій (стійке підприємство, за рік до банкрутства, за 5 років до банкрутства) за результатами оцінки відповідних коефіцієнтів
Методика фінансових коефіцієнтів	Визначення кількості балів та віднесення підприємства до 5 класів кредитоспроможності (А, Б, В, Г, Д). Кількість балів визначається залежно від значень фінансових коефіцієнтів та їх вагомості
Методика аналізу фінансового стану та результатів діяльності підприємства	Аналіз показників ліквідності, платоспроможності, фінансової стійкості, рентабельності, ділової активності

Отже, існують різні методики оцінки кредитоспроможності, проте жодна з методик не може забезпечити аналіз всіх параметрів діяльності підприємства, які дозволили б достовірно визначити рівень кредитоспроможності. Тож пропонуємо здійснювати дослідження кредитоспроможності за комплексною методикою, яка буде включати різні групи показників. Адже оцінку кредитоспроможності в системі внутрішнього контролю підприємства доцільно здійснювати за різними напрямками, тобто включати аналіз і кількісних, і якісних параметрів. Кількісні параметри оцінки включають аналіз фінансового стану підприємства та рівня його прибутковості. В той час, як якісні параметри, оцінюють якість управління,

репутацію, досвід роботи, фактори ринку функціонування, особливості виробництва, збуту продукції та інше.

В аналізі фінансового стану позичальника особлива увага приділяється фінансовій стійкості, ліквідності, платоспроможності, майнового стану, що свідчатиме про забезпеченість наданого кредиту.

Кожне підприємство значно відрізняється один від одного за специфікою діяльності, рівню менеджменту, маркетингу, тому розробка методики оцінки кредитоспроможності в системі внутрішнього контролю підприємства має включати аналіз всіх цих процесів на підприємстві. Пропонуємо оцінку кредитоспроможності в системі внутрішнього контролю підприємства здійснювати за наступними етапами:

I. Аналіз основних фінансових показників підприємства-позичальника.

II. Оцінка якісних характеристик позичальника.

III. Оцінка кредитних ризиків банку.

Схема оцінки кредитоспроможності в системі внутрішнього контролю підприємства представлена на рисунку 1.

Рис. 1. Схема оцінки кредитоспроможності в системі внутрішнього контролю підприємства
[розробка автора]

I етап оцінки кредитоспроможності в системі внутрішнього контролю підприємства здійснюється на основі фінансової звітності, побудованої на основі Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку. Ця звітність включає: Баланс (Звіт про фінансовий стан), Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід), Звіт про рух грошових коштів та Звіт про власний капітал. На основі цих форм звітності необхідно вивчити:

- автономність, фінансову стійкість, ліквідність, платоспроможність позичальника;
- прибутковості та рентабельність діяльності;
- оборотність та ділову активність;
- майновий стан та власний капітал;
- грошові потоки;

– ймовірність банкрутства.

Показники дослідження фінансового стану підприємства представлені в таблиці 2.

Таблиця 2.

Показники дослідження фінансового стану підприємства

Назва показника	Формула	Норматив
Показники ліквідності та платоспроможності		
Коефіцієнт загальної ліквідності	$\text{ф.1р.1195/ф.1р.1695}$	1,5...2,5
Коефіцієнт поточної ліквідності	$\text{ф.1(р.1195-1100)/ф.1р.1695}$	> 0,6
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	$\text{ф.1(р.2350+1165)/ф.1р.1695}$	> 0,2
Оптимальна сума чистого оборотного капіталу	Чок= ф.1.ряд.1195- ф.1.ряд.1695	> 0
Аналіз майнового стану підприємства		
Коефіцієнт зносу основних засобів	$\text{ф.1р.1012/ф.1р.1011}$	Зменшення
Аналіз ділової активності підприємства		
Коефіцієнт оборотності активів	ф.2р.2000/ $\text{(ф.1(р.1300гр.3+р.1300гр.4)/2)}$	Збільшення
Строк погашення дебіторської заборгованості, днів	Тривалість періоду / коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості	Зменшення
Строк погашення кредиторської заборгованості, днів	Тривалість періоду / коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості	Зменшення
Коефіцієнт оборотності основних засобів (фондовіддача)	ф.2р.2000/ $\text{(ф.1(р.1011гр.3+р.1011гр.4)/2)}$	Збільшення
Коефіцієнт оборотності власного капіталу	ф.2р.2000/ $\text{(ф.1(р.1495гр.3+р.1495гр.4)/2)}$	Збільшення
Аналіз рентабельності підприємства		
Коефіцієнт рентабельності активів	ф.2р.2350(2355)/ $\text{(ф.1(р.1300гр.3+р.1300гр.4)/2)}$	>0 Збільшення
Коефіцієнт рентабельності власного капіталу	ф.2р.2350(2355)/ $\text{(ф.1(р.1495гр.3+р.1495гр.4)/2)}$	>0 Збільшення
Коефіцієнт рентабельності діяльності	$\text{ф.2р.2350(2355)/ф.2р.2000}$	>0 Збільшення

Розрахунок означених показників має здійснюватися за останні п'ять років, мають бути проведені розрахунки тенденцій змін, темп росту, абсолютне відхилення показників. Крім того, необхідно здійснити прогнозування фінансового стану на майбутні періоди.

На II етапі оцінки кредитоспроможності в системі внутрішнього контролю підприємства досліджуються якісні характеристики об'єкту кредитування, такі як: репутація, досвід роботи, виконання договірних зобов'язань, наявність стратегії розвитку, якість продукції або послуг, рівень менеджменту або маркетингу.

Оцінку якісних параметрів кредитоспроможності підприємства рекомендуємо здійснювати за наступними параметрами, представленими в таблиці 3.

Таблиця 3.

Методика оцінки якісних параметрів кредитоспроможності підприємства

Показник оцінки кредитоспроможності	Клас кредитоспроможності				
	I	II	III	IV	V
	Бальна система оцінки (бали)				
Досвід функціонування у певній галузі	Більше 10 років	Від 8 до 10 років	Від 5 до 8 років	Від 3 до 5 років	Від 0 до 3 років
	15	8 – 10	5 – 8	3 – 5	0 – 3
Ділова репутація	Бездоганна	Добра	Нормальна	Задовільна	Погана
	5	4	3	1	0
Обсяг реалізації продукції або послуг, млн. грн.	Більше 10	Від 8 до 10	Від 5 до 8	Від 3 до 5	До 3
	15	8 – 10	5 – 8	3 – 5	0 – 3

Наявність маркетингового відділу	Наявність структурного відділу	Наявність посади маркетолога у штатному розписі	Зовнішній маркетолог	Планується взяти на роботу	Не має
	10	7	5	3	0
Наявність судових рішень щодо стягнення грошових коштів на користь інших суб'єктів господарювання	Відсутність		До 3000 грн.	Більше 3000 грн.	
	5		2	0	
Ємність ринку позичальника	Більше 40%	Від 25% до 40%	Від 15% до 25%	Від 3% до 15%	До 3%
	5	4	3	2	0
Наявність бракованої продукції	0%	До 3%	Від 3% до 5%	Від 5% до 9%	Більше 10%
	5	4	3	2	0

[розробка автора]

Отримані бали підраховуються та результати трактуються відповідно до таблиці 4.

Таблиця 4.
Трактування класів кредитоспроможності підприємства

Клас кредитоспроможності підприємства	Характеристика	Інтервал значення результатів	Висновок банку
I	Високий рівень кредитоспроможності	55-32 балів	Надати кредит
II	Достатній рівень кредитоспроможності	31 – 28 балів	Надати кредит
III	Задовільний рівень кредитоспроможності	26 – 23 балів	Надати кредит за умови наявності застави
IV	Незадовільний рівень кредитоспроможності	23 – 10 балів	Не надавати кредит
V	Некредитоспроможний	0 – 9 балів	Не надавати кредит

[розробка автора]

З таблиці 3 бачимо, що підприємство, яке отримало вище 32 балів відноситься до підприємств з високим рівнем кредитоспроможності, а й відповідно отримує кредит. Чим менше отриманих балів за показниками, тим нижче рівень кредитоспроможності підприємства.

Слід зробити зауваження, що лише на основі оцінки якісних параметрів, рішення щодо видачі кредиту прийматися не може. Рішення видати кредит за запропонованою методикою можливе лише за умови винесення рішення видати кредит за оцінкою фінансового стану підприємства-позичальника. Відмінної репутації, наявності стратегії та високого рівня корпоративного управління не достатньо для погашення кредиту.

Без сумнівів кредитування є ризикованим видом діяльності, адже спрогнозувати реалізації проекту на 100 відсотків практично неможливо. Тому банківські установи, перш ніж надати кредит, здійснюють оцінку ризиків, пов'язаних із наданням кредиту певному позичальнику.

Отже, на III етапі аналізу оцінки кредитоспроможності в системі внутрішнього контролю підприємства пропонуємо здійснювати дослідження кредитних ризиків.

На думку Гмиря В. П. основними завданнями управління банківськими ризиками в процесі банківського кредитування є:

- встановлення системи внутрішньобанківських лімітів ризиків, та їх подальше коректування;
- контроль за дотриманням встановлених лімітів;
- формування системи заходів усунення виявлених відхилень;
- визначення періодичності інформування керівництва банку про зміни рівня ризику;
- здійснення контролю всіх елементів системи управління ризиками на регулярній основі;
- вдосконалення та розробка нових більш гнучких моделей і методів управління банківськими ризиками [2].

Як правило, підприємства беруть кредити на розвиток та розширення своєї діяльності, адже отримання кредитів для повернення боргів є не зовсім доцільним та занадто ризикованим для фінансової

установи, що надає кредит. Відповідно банки стикаються з проектними ризиками, тобто ризиками, які пов'язані з реалізацією того чи іншого проекту, на який підприємство позичає кошти.

Проектний ризик пов'язаний з індивідуальними характеристиками самого проекту або певного типу проектів та враховує такі його аспекти, як, зокрема, дефекти та недоліки під час розробки проектно-кошторисної документації, прорахунки під час організації контрактних відносин з учасниками інвестиційного проекту. Будь-який проект складається з технічної, інституціональної, комерційної, маркетингової та фінансової частин. Тому під час аналізу цільового призначення кредиту важливим є застосування комплексного підходу до його оцінки [7, с. 393].

Ефективне управління кредитними ризиками вимагає від службовців фінансової установи періодичний перегляд визначеного профілю ризику на основі результатів контролю виданого кредиту. Основними функціями кредитного моніторингу при кредитуванні та проектному фінансуванні є:

- систематичне і планомірне спостереження за всіма процесами реалізації інвестиційного проекту;
- виявлення відхилень від планових і нормативних показників;
- прогнозування наслідків виникаючих відхилень;
- обґрунтування необхідності прийняття коригувальних заходів [6, с. 139].

Для оцінки кредитних ризиків можуть використовуватися наступні методи:

- метод експертної оцінки (здійснюється на основі думок фахівців та експертів);
- статистичний метод оцінки ризику (базується на аналізі коливань досліджуваного показника за певний відрізок часу);
- рейтинговий метод оцінки.

Висновки. Таким чином, оцінка кредитоспроможності в системі внутрішнього контролю підприємства повинна включати в себе три етапи, а саме: оцінку кількісних показників фінансового стану та прибутковості; оцінку якісних параметрів позичальника; оцінку ризиків банківської установи, що надає кредит. Використання розробленої методики оцінки кредитоспроможності в системі внутрішнього контролю, дозволить наперед планувати отримає бажаний кредит підприємство, чи ні, більш ефективно функціонувати відповідно до внутрішніх положень підприємства. Вдосконалення методики оцінки кредитоспроможності в системі внутрішнього контролю підприємства й надалі залишається актуальним питанням та потребує поглибленого вивчення.

Література.

1. Галасюк В. В. Методика оцінки кредитоспроможності позичальників // Вісник НБУ. – 2009. – № 2. – С. 39.
2. Гмиря В. П. Управління ризиками при банківському кредитуванні інвестиційних проектів / В. П. Гмиря // Ефективна економіка. – 2015. – № 5. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4074>
3. Гудзь О.Є. Управління кредитоспроможністю підприємства: теоретичні та практичні аспекти / П. А. Стецюк, О. Є. Гудзь // Облік і фінанси. - 2014. - № 3. - С. 110-116.
4. Закон України «Про фінансові послуги і державне регулювання ринків фінансових послуг» від 12.07.2001 р. № 2664-III.
5. Ковальчук Н. О. Удосконалення методик оцінки рівня кредитоспроможності вітчизняних підприємств / Н. О. Ковальчук, М. О. Паскар // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2015. – № 11. – С. 91-94.
6. Островська Н.Л. Шляхи вдосконалення механізму моніторингу кредитних ризиків при інвестиційному кредитуванні / Н.Л. Островська // Фінанси, облік і аудит. – 2012. – № 20. – С. 132–141.
7. Свириденко А.Ю. Особливості оцінки кредитного ризику при інвестиційному кредитуванні / А.Ю. Свириденко, С.І. Ходакевич // Економіка і суспільство. – 2016. – №5. – С. 391 – 395.

References.

1. Halasiuk V.V. (2009), "Methodology for assessing borrowers' creditworthiness", *Visnyk NBU*, vol. 2, p. 39.
2. Hmyria V. P. (2015), "Risk management in bank lending of investment projects", *Efektivna ekonomika*, [Online], vol. 5, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua> (Accessed 18 May 2015).
3. Hudz' O.Ye. (2014), "Management of creditworthiness of the enterprise: theoretical and practical aspects", *Oblik i finansy*, no. 3, pp. 110-116.
4. The Verkhovna Rada of Ukraine (2001), The Law of Ukraine " On Financial Services and State Regulation of Financial Services Markets", available at: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2664-14> (Accessed 12 August 2001).
5. Koval'chuk N. O. (2015), "Improving methods for assessing the level of creditworthiness of domestic enterprises", *Naukovyy visnyk Kherson's'koho derzhavnoho unyversytetu*, vol. 11, pp. 91-94.
6. Ostrovska N.L. (2012), "Ways to improve the mechanism of monitoring credit risks in investment lending", *Finansy, oblik i audyt*, vol. 20, pp. 132-141.
7. Svyrydenko A.Yu. and Khodakevych S.I. (2016), "Features of credit risk assessment in investment lending", *Ekonomika i suspil'stvo*, vol. 5, pp. 391-395.